

خاورميانه باستان

Berk, Steven L

سرشناسه: برک، استیون، ۱۹۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: خاورمیانه باستان: گهواره تمدن

مشخصات نشر: تهران: ققنوس، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۵۴۴ ص.: مصور

شابک: ۹۷۸-۶۰-۲۷۸-۱۵۲-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبای مختصر

یادداشت: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل

دسترسی است

شناسه افزودن: صارمی، شهربانو، ۱۳۴۳ -

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۳۷۸۸۹۵۱

خاورميانه باستان

گهواره تمدن

مشاور اصلي: استيون برک

ترجمه شهربانو صارمي

این کتاب ترجمه‌ای است از:

THE MIDDLE EAST
The Cradle of Civilization Revealed
Dr Stephen Bourke
Global Book Publishing, 2008

انتشارات قنوس

تهران، خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،
شماره ۱۱۱، تلفن ۶۶۴۰ ۸۶۴۰

ویرایش، آماده‌سازی و امور فنی:

تحریریه انتشارات قنوس

مشاور اصلی: استیون برک

خاورمیانه باستان

گهواره تمدن

ترجمه شهربانو صارمی

چاپ اول

۱۶۵۰ نسخه

۱۳۹۴

چاپ شمشاد

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۹ - ۱۵۲ - ۲۷۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

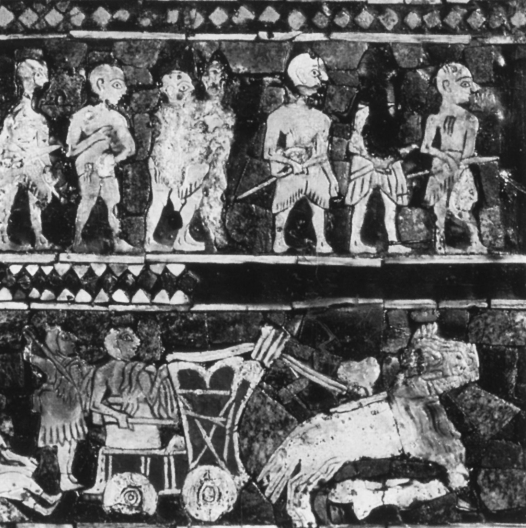
ISBN: 978-600-278-152-9

www.qoqnoos.ir

Printed in Iran

۳۸۰۰۰ تومان

درباره مؤلفان

مشاور اصلی

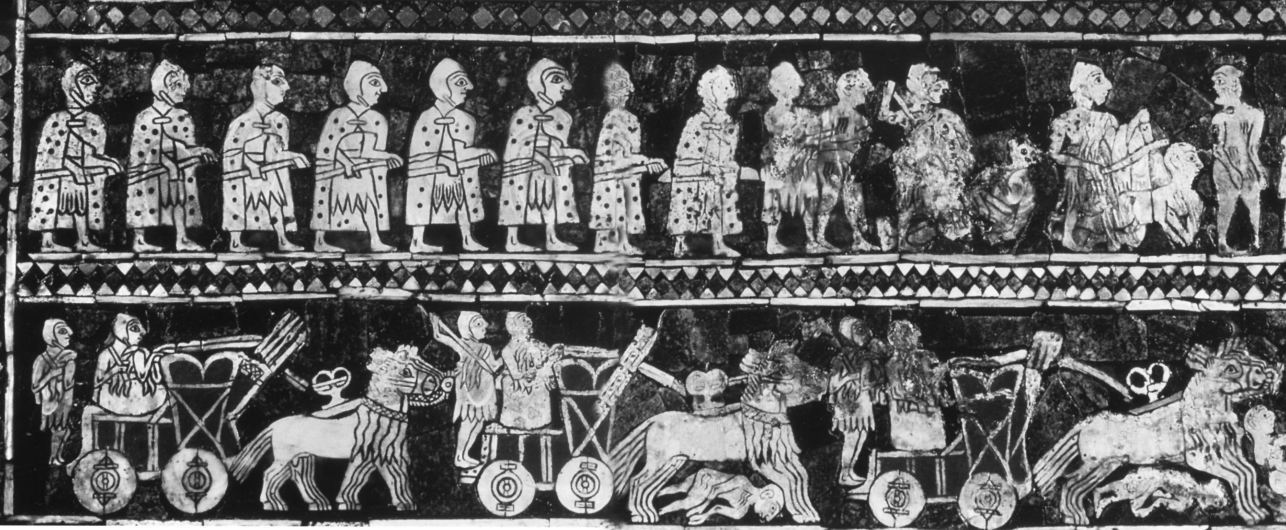
دکتر استیون برگ باستان‌شناس خاور نزدیک است و از سال ۱۹۸۰ در پروژه‌های باستان‌شناسی بین‌المللی بی‌شماری به‌ویژه در اردن و سوریه کار کرده است. او در ۲۵ سال اخیر بیش از هفتاد اثر باستان‌شناسی نوشته یا در نوشتن آن‌ها همکاری داشته

است. استیون در حال حاضر بر حفاری‌های دانشگاه سیدنی استرالیا در پلای اردن که از سال ۱۹۹۲ شروع شده نظارت دارد. تازه‌ترین فصل کار میدانی در سال ۲۰۰۷ انجام گرفت و فصل دیگری برای سال ۲۰۰۹ برنامه‌ریزی شد. قبلاً، بین سال‌های ۱۹۹۴-۱۹۹۹ بر چهار فصل حفاری در محوطه تلیات غسول اردن که محوطه‌ای مربوط به عصر مس است نظارت داشت. زمینه پژوهشی مورد علاقه وی نوسنگی، آغاز شهرنشینی تا دولت‌های منطقه‌ای عصر آهن اواخر ادوار پیشاکلاسیک حدود ۶۵۰۰-۳۰۰ ق.م است. پروژه‌های پژوهشی کنونی او دربرگیرنده کارهای گوناگونی است که حاصل حفاری‌های مستمر در پلا، حفاری‌های تازه تکمیل‌شده تلیات غسول از عصر مس، مساحی مستمر و حفاری در تل نبی‌مند سوریه و مساحی منطقه‌ای حمص است. استیون رساله‌ای درباره فعالیت دانشگاه سیدنی در تلیات غسول عصر مس نوشت و رساله دیگری بر اساس کار دکترایش در حفاری‌های بریتانیایی‌ها در تل نبی‌مند و قادش باستان کنار رود اورونتس [نهرالعاصی]. او مرتبط با کار قبلی‌اش درباره تاریخ استقرار منطقه حمص در هزاره دوم ق.م، برای مساحی منطقه‌ای دانشگاه دورهام حمص در حال پژوهش است.

همکاران

ماری براون در دانشگاه سیدنی در رشته باستان‌شناسی کلاسیک و خاور نزدیک و پیش از تاریخ تحصیل کرده است. او در چند محوطه کار کرده است، به‌ویژه در محوطه دانشگاه سیدنی در پلای اردن. علاقه اصلی او باستان‌شناسی محیط‌زیست کهن و دست‌کاری‌های انجام‌گرفته در این محیط برای استفاده ساکنان آن است. وی در حال حاضر در دانشگاه نیوساوت ولز استرالیا مشغول تدریس است.

پرفسور مارک دلیو. جوالاس پروفیسور تاریخ در دانشگاه ویسکانسین در لاکروس ایالات متحده است. او مدرس تاریخ خاور نزدیک باستان، باستان‌شناسی و زبان اکدی است و در هاروارد، ییل، برکلی کالیفرنیا، براون، کورنل، ویسکانسین-مادیسون و دانشگاه آریزونا عضویت دارد. نه فصل حفاری در تل اشارای سوریه (ترقا)، تل قریا،

و تل موزان (اورکش) کار کرده است. تازه‌ترین کتاب‌هایش عبارتند از: بین‌النهرین و کتاب مقدس با ویرایش مشترک، زندگی و فرهنگ در خاور نزدیک باستان، خاور نزدیک باستان، و مسائل معاصر تاریخ خاور نزدیک باستان.

دکتر کیت دا کوستا عضو ای. آر. سی. (ARC) [که در مورد سرمایه‌گذاری‌های پژوهشی به دولت مشاوره می‌دهد.م.] در دپارتمان باستان‌شناسی دانشگاه سیدنی استرالیا است. او باستان‌شناسی خاور نزدیک و کلاسیک تدریس می‌کند و سرپرست پروژه‌های حفاری و مساحی در اردن است. علاقه پژوهشی اصلی او دوران رومی و دوران اولیه اسلام در خاور نزدیک و تعامل قدرت‌های سیاسی خارجی و مردم بومی است. پروژه فعلی او استفاده از شیوه‌های باستان‌شناختی شناسایی سرحدات ایالات رومی است. همچنین در مورد چراغ‌های فانوسی سرامیکی به دست آمده از شرق مدیترانه صاحب‌نظر است.

دکتر پیتز ادول مدرس دپارتمان تاریخ باستان دانشگاه مکنواری استرالیا است. برنامه پژوهشی و تدریس او در حال حاضر روی سرزمین‌های شرقی مدیترانه و بین‌النهرین از زمان فتح اسکندر تا اواخر دوران روم متمرکز است. دکتر ادول رساله دکتری خود را در سال ۲۰۰۵ تمام کرد. موضوع رساله گسترش قدرت روم در خاور نزدیک بود. او به سراسر سوریه و خاور نزدیک سفر کرده و اخیراً کتابی درباره سلطه روم بر فرات میانی منتشر کرده است.

دکتر یوزف گارفینکل متصدی موزه فرهنگ یرموک و متخصص دوران پیش از تاریخ خاور نزدیک است؛ دورانی که قدیمی‌ترین جوامع روستایی دنیا به وجود آمدند و کشاورزی آغاز شد. در بسیاری از محوطه‌های نوسنگی و دوران مس حفاری کرده و دوازده کتاب و بیش از صد مقاله دارد. او در این آثار هم به جنبه‌های گوناگون زندگی روزانه مانند معماری، سفالگری و ذخیره آب پرداخته و هم به جنبه‌های روحانی مانند هنر، دین و رقص.

دکتر لیوره گروسمن پژوهشگر دانشگاه عبری بیت المقدس و انستیتوی علوم و ایستمان است. پژوهش‌های او روی دالان خاور نزدیک و لوانت متمرکز است، به‌ویژه آغاز تولید مواد غذایی، تغییر از ماهیت شکار-گردآوری به شیوه‌های کشاورزی. علاوه بر مطالعه مجموعه‌های پارینه‌سنگی، از هنگام آغاز حفاری در غار هیلزون تاجیت (ناتوفیان) در سال ۱۹۹۵ سرپرست آن است. در رساله دکتری خود در سال ۲۰۰۵ راه دیگری را برای بررسی معرفی کرد: شبیه‌سازی کامپیوتری. اخیراً پژوهش‌های او روی توسعه ابزارهای ریاضی و محاسباتی به‌ویژه تکنولوژی سه‌بعدی به منظور نشان دادن موضوعات باستان‌شناختی متمرکز است.

دکتر لوید لیولین جونز مدرس تاریخ باستان در دانشکده تاریخ، دوره کلاسیک و باستان‌شناسی در دانشگاه ادینبورگ بریتانیا است. او متخصص تاریخ ایران هخامنشی و تاریخ اجتماعی-فرهنگی یونان باستان و دنیای هلنی است. وی مؤلف کتاب سنگ‌پشت آفروdit: زن مستور یونان باستان و کتاب‌ها و مقالات بی‌شماری درباره تاریخ یونان و ایران است. او اکنون در حال تصحیح پرسیکای کتزیاس و مطالعه حرم سلطنتی خاور نزدیک باستانی است. او چندین فیلم مستند درباره ایران باستان، از جمله دنیاهای گمشده: تخت‌جمشید را برای تلویزیون ساخته است.

دکتر کوین ام. مک‌گو استادیار تاریخ خاور نزدیک باستان در دانشگاه لتبریج، در آلبرتای کانادا، و متخصص زبان و فرهنگ مادی عصر برنز و آهن خاور نزدیک است. او از دانشگاه لتبریج در رشته تاریخ مدرک کارشناسی و از مدرسه الهیات هاروارد مدرک کارشناسی ارشد و در رشته زبان‌ها و تمدن‌های خاور نزدیک از دانشگاه پنسیلوانیا مدرک دکتری گرفته است. وی مؤلف کتاب‌ها و مقالات متعدد از جمله روابط مالی در اوگاریت است. کوین علاوه بر علاقه به مطالعه گذشته، به‌شدت به تماشای فیلم نیز علاقه‌مند است.

دکتر کارن ردنر مدرس تاریخ خاور نزدیک باستان در یونیورسیتی کالج لندن در انگلستان است. او متخصص فرهنگ‌های دارای خط میخی خاورمیانه است (هزاره سوم تا اول ق.م). او بیش‌تر به تحقیق در مورد آشور به‌ویژه دوره مربوط به قرن نهم تا هفتم ق.م علاقه‌مند است. وی مطالب زیادی درباره تاریخ سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و دین آشور منتشر کرده است.

دکتر ست ریچاردسون از سال ۲۰۰۳ استادیار تاریخ باستان خاور نزدیک در انستیتوی شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو، در ایلینویز ایالات متحده بوده است. او دکترای خود را در سال ۲۰۰۲ از دانشگاه کلمبیا گرفت و پایان‌نامه‌اش درباره اضمحلال سلسله اول

بابل در سال ۱۵۹۵ ق.م بود. او به تحقیق در موضوعات اقتصاد بابل در اوایل هزاره دوم ق.م و متون میخی اداری، تاریخ غیگویی در بابل با بررسی جگر و مسائل نظری مرتبط با تاریخ کار قیام‌ها و اضمحلال دولت‌ها در خاور نزدیک باستان علاقه‌مند است.

دکتر ساندرا شَم باستان‌شناس و ویراستار سابق مجله باستان‌شناسی خاور نزدیک و در حال حاضر خبرنگار واشینگتن در مجله باستان‌شناسی است. ساندرا در دانشگاه کاتولیک آمریکا در واشینگتن دی. سی به تدریس خاور نزدیک باستان مشغول است و در دانشگاه مریلند و دانشگاه بیت‌المقدس تدریس می‌کرده است. او در فعالیت‌های باستان‌شناختی فلسطین، اردن و جنوب شرق ترکیه مشارکت داشته و مدرک دکتری در رشته باستان‌شناسی انسان‌شناختی دارد. او در حال حاضر با دفتر خاورمیانه کارگزاری ایالات متحده که انجمنی آمریکایی برای پیشرفت اعضای علمی است برای توسعه بین‌المللی همکاری دارد.

دکتر گانن شارون اکنون در انستیتوی باستان‌شناسی دانشگاه عبری بیت‌المقدس تدریس می‌کند. دکترایش را از دانشگاه عبری گرفته و رساله دکتری او درباره تکنولوژی ابزارهای دوروی آشولین و اهمیت این تکنولوژی در مطالعه رفتار و فرهنگ بشر نوسنگی زیرین است. زمینه‌های پژوهشی مورد علاقه وی عبارتند از: مطالعه تکنولوژی ابزارهای سنگی، دوره پیش از تاریخ آفریقا و اوراسیا و باستان‌شناسی تجربی. دکتر شارون اکنون در محوطه موسترتین پارینه‌سنگی میانه در پل‌دختران یعقوب در شمال فلسطین مشغول حفاری است.

دکتر مت واترز مدرک کارشناسی خود را از دانشگاه نوتردام ایندیانا در آمریکا گرفت و کارشناسی ارشد و دکترایش را از دانشگاه پنسیلوانیا. در دانشگاه پنسیلوانیا و دلاور تدریس کرده است و در حال حاضر استاد تاریخ کلاسیک و باستان در دانشگاه ویسکانسین ایوکلیر است. او عضو ACLS است و در سال ۲۰۰۶ جایزه یوناس سی. (Jonas C.) گرینفیلد را از انجمن شرق‌شناسی آمریکا گرفت. زمینه‌های پژوهشی مورد علاقه وی عبارتند از: روابط ایلام-آشور و امپراتوری هخامنشی در میانه هزاره اول ق.م و ارتباطات میان‌فرهنگی بین خاور نزدیک باستان و دنیای کلاسیک یونان. او علاوه بر تألیف یک کتاب، در تصحیح کتابی دیگر مشارکت داشته و مقالات و کتاب‌هایی در معرفی خاور نزدیک باستان و تاریخ یونان منتشر کرده است.

آشنایی با خاورمیانه

۱۶	 خاورمیانه چیست؟
۱۹	 اقوام و فرهنگ‌ها
۲۲	 اقتصاد و کشاورزی
۲۵	 اهمیت آب
۲۸	 یافته‌های باستان‌شناختی

هلال حاصلخیز: زادگاه کشاورزی

۳۴	 مقدمه
۳۷	 خارج از آفریقا
۴۱	 مهاجرت و پراکندگی
۴۴	 پیدایش بشر امروزی
۴۷	 ناتوفیان
۵۳	 اولین کشاورزان
۵۹	 اهلی کردن حیوانات
۶۲	 سکونت دائمی
۶۵	 عین غزال
۶۸	 چاتال هویوک
۷۱	 نوسنگی متأخر در بین‌النهرین
۷۷	 سفالگری در بین‌النهرین
۷۹	 فرهنگ عبید

بین‌النهرین: گهواره تمدن

۸۴	 مقدمه
۸۷	 سومر
۹۰	 دوره اوروک
۹۶	 از روستا به شهر
۹۹	 زندگی شهری
۱۰۵	 خط میخی
۱۰۸	 دولت شهرهای رقیب
۱۱۱	 اوروک
۱۱۴	 ظهور لاگاش
۱۱۷	 فراسوی بابل
۱۲۰	 مهاجرت سامی‌ها
۱۲۳	 سارگن اکدی
۱۲۶	 پادشاهی اکد
۱۳۲	 اضمحلال اکد
۱۳۵	 سلسله سوم اور
۱۴۱	 زیگورات‌ها

۲۸۰.....	نینوا	۱۴۳.....	سیطره اور سوم
۲۸۳.....	آشوربانیپال	۱۴۶.....	افول اور سوم
۲۸۶.....	کتابخانه دوران باستان	۱۴۹.....	فلزات و جواهرات گرانبها

۲۸۹.....	افول آشور
۲۹۵.....	مادها
۲۹۸.....	کلدانی ها
۳۰۱.....	سلسله نوبابلی
۳۰۷.....	نبوکدنصر دوم
۳۱۳.....	باغ های معلق بابل
۳۱۶.....	غارث اورشلیم
۳۱۹.....	امپراتوری هخامنشی
۳۲۵.....	کوروش کبیر
۳۳۱.....	کمبوجیه دوم و داریوش اول
۳۳۷.....	تخت جمشید
۳۴۱.....	هنر هخامنشی
۳۴۳.....	حکومت در امپراتوری
۳۴۶.....	راه شاهی پارس
۳۴۹.....	شورش در ایونی
۳۵۲.....	خشایارشا اول
۳۵۵.....	جنگ با یونان
۳۶۱.....	آخرین هخامنشیان

در اشغال: فاتحان یونانی و رومی

۳۶۶.....	مقدمه
۳۶۹.....	ظهور مقدونیه
۳۷۵.....	فتوحات در غرب
۳۸۴.....	ورود به بابل
۳۸۷.....	فتوحات در شرق
۳۹۳.....	آی خانوم
۳۹۵.....	مرگ اسکندر
۳۹۸.....	دید و خوی
۴۰۱.....	امپراتوری سلوکی
۴۰۷.....	امپراتوری بطالسه
۴۱۳.....	دولت های هلنی
۴۱۶.....	اشکانیان
۴۱۹.....	توسعه روم
۴۲۵.....	پترا
۴۲۸.....	رومیان در فلسطین
۴۳۱.....	آوارگی یهودیان

کشمکش بر سر قدرت: پادشاهی ها در جنگ

۱۵۴.....	مقدمه
۱۵۷.....	اِشنونا و ایلام
۱۶۰.....	آشور و شمشي - آدد اول
۱۶۳.....	پیدایش آهن
۱۶۵.....	بابل تحت سلطه حمورابی
۱۷۱.....	پادشاهی کهن هیتی
۱۷۴.....	میتانی
۱۷۷.....	کاسی ها در بابل
۱۸۰.....	پادشاهی جدید هیتی
۱۸۶.....	هاتوسا
۱۸۹.....	دولت های مدیترانه ای
۱۹۵.....	نامه های تل العمارنه
۱۹۸.....	به سوی قادش
۲۰۱.....	ظهور آشور
۲۰۸.....	توکولتی-نینورتای اول
۲۱۱.....	تیگلات-پیلسر اول
۲۱۴.....	اقوام دریایی
۲۱۷.....	کشتی شکسته اولوبورون
۲۲۰.....	افول هیتی ها
۲۲۳.....	دوران تاریک
۲۲۶.....	تاریخ و کتاب مقدس

اربابان دنیای شناخته شده: عصر امپراتوری ها

۲۳۴.....	مقدمه
۲۳۷.....	فنیقی ها و هیتی نو
۲۴۰.....	بنی اسرائیل و یهودیه
۲۴۷.....	امپراتوری آشور نو
۲۵۳.....	آشور نصیر پال دوم
۲۵۶.....	پیکر تراشی در آشور نو
۲۵۹.....	وقایع نامه های سلطنتی
۲۶۲.....	تیگلات-پیلسر سوم
۲۶۸.....	تهدید اورارتو
۲۷۱.....	تسخیر فلسطین
۲۷۴.....	سارگن دوم

آشنایی با خاورمیانه

خاورمیانه چیست؟

اقوام و فرهنگ‌ها

اقتصاد و کشاورزی

اهمیت آب

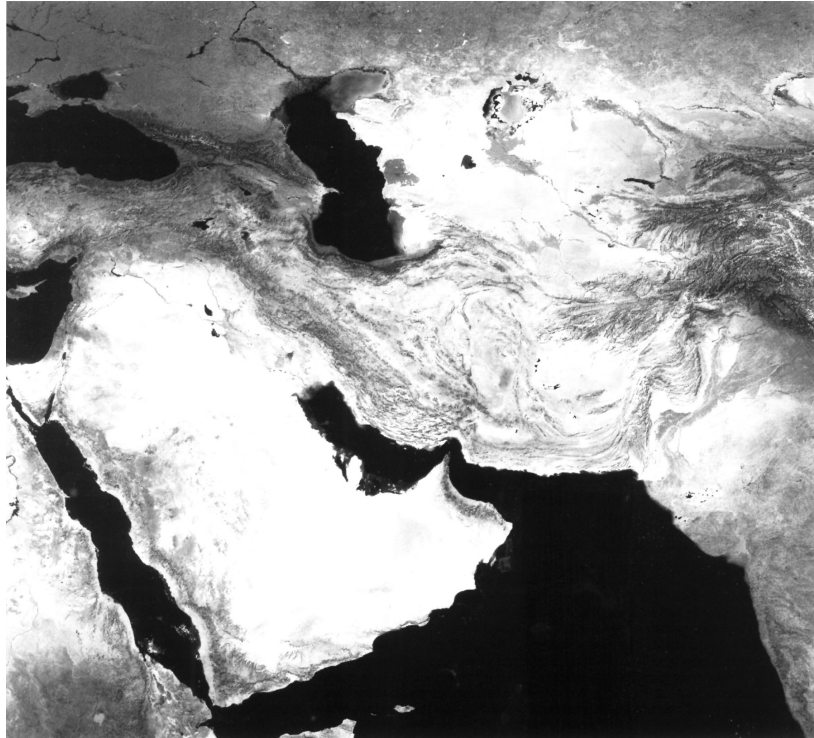
یافته‌های باستان‌شناختی

خاورمیانه چیست؟

خاورمیانه با قرار گرفتن در محل اتصال قاره آسیا و آفریقا نقشی مهم در تاریخ بشر ایفا کرده است. این اصطلاح نشان می‌دهد که منطقه در عین حال که حوزه‌ای متمایز است اما فرهنگ‌هایی با پیشینه مشترک دارد؛ هرچند مناقشات زیادی بر سر این موضوع وجود دارد.

استفاده از اصطلاح «خاورمیانه» نسبتاً جدید است. این اصطلاح را اولین بار در سال ۱۹۰۲ الفرد تیر ماهن، استراتژیست دریایی آمریکایی، در مقاله‌اش به کار برد. او درباره خاورمیانه و مرکز استراتژیک آن یعنی خلیج فارس مطلب می‌نوشت. به نظر ماهن خاورمیانه منطقه‌ای میان حوزه نفوذ روسیه و بریتانیا محسوب می‌شد، حوزه‌ای «میانی» که دو قدرت برای سلطه بر آن با هم رقابت می‌کردند. روزنامه‌نگاران پس از مدت کوتاهی شروع به استفاده از این اصطلاح کردند و تا جنگ جهانی دوم این اصطلاح در بین مردم رایج شده بود.

خاورمیانه، خاور نزدیک، یا خاور دور؟

تا جنگ جهانی اول عموماً از اصطلاح «خاور نزدیک» برای توصیف این منطقه [منطقه خاورمیانه] استفاده می‌شد. اصطلاح «خاور دور» نیز برای اشاره به چین، ژاپن و مناطق ساحلی اقیانوس آرام در بخش آسیایی به کار می‌رفت. منظور از «خاورمیانه» آسیای مرکزی بود. از این رو خاور نزدیک به آن بخشی از آسیا گفته می‌شد که به اروپا نزدیک‌تر بود. پس از اضمحلال امپراتوری عثمانی بعد از جنگ جهانی اول و ظهور کشورهای عربی، اصطلاح خاورمیانه رواج بیش‌تری یافت، هرچند باستان‌شناسان و مورخان هنوز از اصطلاح خاور نزدیک استفاده می‌کردند. تا همین سال‌های اخیر خاورمیانه بخشی از

چشم‌انداز ماهواره‌ای
خاورمیانه صحراهای
وسیع شبه‌جزیره عربستان
را نشان می‌دهد که هلال
حاصلخیز بالای آن قرار
گرفته و مدیترانه در
فاصله‌ای دور در سمت
چپ آن قرار دارد.

شرق به حساب می‌آمد که شامل تمام آسیا می‌شد، هر چند اکنون غربی‌ها عموماً شرق را با شرق دور مترادف می‌پندارند. به هر حال، برخی دانشگاه‌های ایالات متحده و بریتانیا هنوز هم از واژه «شرق» برای اشاره به آسیای غربی استفاده می‌کنند. در سال‌های اخیر استفاده از اصطلاح «خاورمیانه» بسیار نقد شده است. این انتقاد در اصل بیش‌تر به مفهوم اروپامحوری این اصطلاح بازمی‌گردد چرا که عنوان «شرق» دلالت بر وجود مرکزیتی در جهان دارد و آن مرکزیت در اروپا قرار دارد. نقد دیگر در استفاده از این اصطلاح به این سبب است که تنوع واقعی منطقه را پنهان می‌دارد: با استفاده از یک اصطلاح مبهم که برای جوامع گوناگون به کار می‌رود، پیچیدگی واقعی منطقه نمایان نمی‌شود.

تقسیمات سیاسی جدید

با توجه به این که امروزه هیچ حد و مرز رسمی برای تعیین مرزهای خاورمیانه وجود ندارد، تعریف این منطقه منحصراً بر اساس جوامع کنونی آن غیرممکن است. شاید خیلی‌ها موافق باشند کشورهایی که نامشان در زیر می‌آید جزو خاورمیانه‌اند: بحرین، مصر، ایران، عراق، فلسطین، اردن، کویت، لبنان، عمان، قطر، عربستان سعودی، سوریه، ترکیه، امارات متحده عربی و یمن. تمامی این جوامع سیاسی قلمروهایی در آسیا دارند (از جمله مصر با شبه‌جزیره سینا) و برحسب اغلب تعریف‌ها پیوند با آسیاست که منطقه‌ای در حوزه خاورمیانه جای می‌گیرد. علاوه بر آن، چند کشور در شمال آفریقا (که غالباً مسلمانند) نیز اغلب خاورمیانه‌ای محسوب می‌شوند: لیبی، الجزایر، سودان و تونس. برخی از جمهوری‌های اتحاد جماهیر شوروی سابق و افغانستان و پاکستان نیز بخشی از خاورمیانه به شمار می‌آیند، هر چند که این دیدگاه در میان پژوهشگران و مفسران امروزی چندان رایج نیست.

بیش‌تر تقسیمات سیاسی جدید منطقه حاصل تجزیه امپراتوری عثمانی پس از جنگ جهانی اول است. بر اساس معاهده ورسای (۱۹۱۹)، قدرت‌های اروپایی قلمرو امپراتوری عثمانی را تقسیم کردند و قیمومت سوریه و لبنان را به فرانسه، و عراق و آنچه را بعدها فلسطین نامیده شد به بریتانیا دادند. مردم آناتولی بر ضد شرایط تقسیم کشورشان دست به شورش زدند و کشور جدید ترکیه را تشکیل

بیت المقدس شهر مهم
و مقدس برای سه دین
عمده دنیاست: یهودیت،
مسیحیت و اسلام.

دادند. نیروهای بریتانیا و فرانسه به تدریج از منطقه عقب‌نشینی کردند. هنگامی که حاکمیت بریتانیا بر فلسطین در سال ۱۹۴۸ منقضی شد، رژیم صهیونیستی اعلام موجودیت کرد که منجر به جنگ در منطقه شد. مجادلات بر سر فلسطین (و ارتباط صهیونیست‌ها با فلسطین) هنوز هم جزو مسائل بسیار مهم در منطقه است. قدرت اقتصادی خاورمیانه، مخصوصاً در کشورهای حاشیهٔ خلیج فارس، پس از کشف ذخایر عظیم نفتی در منطقه به شدت افزایش یافت.

جغرافیا

در نظر بیش‌تر مردم اصطلاح «خاورمیانه» یادآور بیابان‌های وسیع و عاری از سبزه و گیاه است. در واقع، هرچند بیش‌تر مناطق خاورمیانه اکوسیستم‌های خشک یا نیمه‌خشکند، جغرافیای منطقه یک‌دست نیست. برحسب ارتفاع، توپوگرافی خاورمیانه نشان از مناطقی بسیار متفاوت دارد. از یک‌سو رشته‌کوه‌های گسترده‌ای در سراسر ترکیه و ایران وجود دارد، از سوی دیگر پست‌ترین نقطهٔ روی کرهٔ زمین منطقهٔ مربوط به بحرالمتیت در مرز فلسطین و اردن است که ۴۱۷ متر پایین‌تر از سطح دریا قرار دارد. فلسطین، اردن، سوریه و ترکیه با تپه‌ماهورها و رشته‌کوه‌هایی از هم جدا می‌شوند که همچون مرزهای طبیعی در دوران باستان عمل می‌کردند.

بخشی از خاورمیانه هلال الخصیب (هلال حاصلخیز) نامیده می‌شود و این نامگذاری به دلیل کشاورزی در حوزه‌ای هلالی شکل است که از مصر تا عراق کشیده شده است. شبه‌جزیرهٔ عربستان، که در میانهٔ این هلال قرار دارد، بیابان‌های وسیعی را در بر گرفته است. تا زمان اهلی شدن شتر نمی‌شد به راحتی از این بیابان‌ها عبور کرد و حتی امروزه نیز عبور از آن‌ها بسیار دشوار است. صحرای شام در شمال شبه‌جزیرهٔ عربستان و جنوب

ریگزارهای خشک

صحرای عربستان

۲/۳۰۰/۰۰۰ کیلومتر

مربع از شبه‌جزیرهٔ

عربستان را می‌پوشاند.

سوریهٔ کنونی از صخره و ریگزار پوشیده شده و تپه‌ها و دره‌های بی‌شماری در آن شکاف ایجاد کرده‌اند. بخش جنوبی شبه‌جزیرهٔ عربستان را صحرایی تشکیل می‌دهد که مشخصهٔ آن تل‌هایی از ریگ روانند؛ تل‌هایی که با بادهای خشک جابه‌جا می‌شوند.

اقوام و فرهنگ‌ها

خاورمیانه در طول تاریخ جایگاه اقوام و فرهنگ‌های گوناگون بوده است. پی بردن به این‌که این مردم چه کسانی بودند و چگونه با هم ارتباط داشتند کاری دشوار و جذاب است.

با توجه به این‌که مفاهیم کهن قومیت و نژاد با مفاهیم جدید آن متفاوت است (هرچند به همان اندازه پیچیده)، محققان معمولاً اقوام باستانی را برحسب زبانی که بدان سخن می‌گفتند یا جوامعی که عضو آن بودند دسته‌بندی می‌کنند.

فرهنگ‌های بین‌النهرین

بین‌النهرین باستان (در عراق فعلی) تقریباً به دو بخش تقسیم می‌شد: شمال و جنوب. سومری‌ها (معروف به «سرسیاهان» در منابع کهن)، اولین گروه ساکن در منطقه، در جنوب عراق زندگی می‌کردند. در ثلث آخر هزاره سوم ق.م گروهی اکدی‌زبان بر سومری‌زبانان چیره شدند (اولین سلسله اکدی). زبان

اکدی جزو زبان‌های سامی است اما اکدی‌ها خط سومری را پذیرفتند. زبان اکدی و سومری هر دو در سراسر تاریخ بین‌النهرین به کار می‌رفت اما سرانجام زبان آرامی، در عصر آهن (حدود ۱۲۰۰-۵۸۶ ق.م)، جای آن را گرفت. مردمی که در شمال عراق باستان زندگی می‌کردند به دنبال نام یکی از شهرهای مهم آن (آشور) «آشوری» نامیده می‌شدند. در جنوب، شهر بابل به لحاظ فرهنگی اهمیت داشت و جنوبی‌ها به همین سبب بابلی نام گرفتند.

لوح سومری، حدود ۲۳۶۰ ق.م، از دهانه زدن به الاغ‌ها برای شخم زدن می‌گوید، لوح در تلوح عراق، محوطه شهر سومری گیرسو، کشف شده است.

اقوام سریانی، فلسطینی و آناتولی

در سراسر عصر برنز کنعانیان پیوندی تنگاتنگ با جنوب شام داشتند. کنعانی‌ها به زبان سامی سخن می‌گفتند و در دولت‌شهرهای بزرگی سازماندهی شده بودند که در فلسطین کنونی قرار داشت. مصریان آن‌ها را کنعانی می‌نامیدند. البته بعید است آن‌ها خود را در این گروه‌بندی قرار داده باشند؛ آن‌ها خود را با نام شهر خاستگاهشان می‌نامیدند. اواخر عصر برنز (حدود ۱۲۰۰ ق.م)، این مراکز شهری بزرگ نابود شدند و بیش‌تر تمدن کنعانیان ناپدید شد.

کانون سرنوشت ساز فرهنگی

فرهنگ‌های بی‌شماری در بین‌النهرین باستان با آشوری‌ها و بابلی‌ها همکاری متقابل داشته‌اند. گروهی معروف به آموریان حدود ۲۱۰۰-۲۰۰۰ ق.م، در دوره سوم اور از صحاری عربستان وارد بین‌النهرین شدند. آموری‌ها در اصل قومی نیمه‌بدوی بودند اما پس از مهاجرت به این دشت آبرفتی با جمعیت بومی بین‌النهرین درآمیختند. اواخر عصر برنز (حدود ۱۵۵۰-۱۲۰۰ ق.م) کاسی‌ها — قومی که شاید از مناطق کوهستانی به شمال شرق سوریه آمده بودند — بابل را فتح و زمانی طولانی بر آن حکومت کردند و بسیاری از سنت‌ها و نیز لباس بابلیان را پذیرا شدند. در دوران بابل نو، گروه‌های قبیله‌ای بی‌شماری برای سلطه بر بابل رقابت داشتند. کلدانیان یکی از این گروه‌ها بودند که بر دیگر رقبا پیروز شدند و اصطلاح «کلدانیان» که مؤلفان کتاب مقدس و نویسندگان یونانی آن را به کار برده‌اند، اشاره به بابلی‌ها دارد.

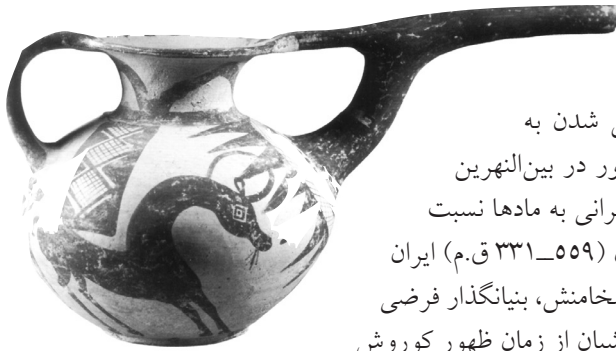
برخی از عناصر فرهنگ کنعانی را فنیقی‌های ساحل لبنان در عصر آهن حفظ کردند. فنیقی‌ها دریانوردانی ماهر بودند و سرانجام در بخش‌هایی از شمال آفریقا به‌ویژه کارتاژ ساکن شدند. آن‌ها نیاکان کارتاژی‌هایی بودند که به دلیل کشمکش با روم در سه جنگ پونیک از آن‌ها یاد می‌شود. بقیه منطقه سریانی-فلسطینی در پی خرابی‌های اواخر عصر برنز به طور چشمگیری تغییر یافت. فلسطینی‌ها با خاستگاهی نامعلوم در ساحل فلسطین امروزی ساکن شدند. عبرانی‌ها از مناطق مرتفع مجاور فلسطینی‌ها سر برآوردند. در مکانی که اکنون اردن نامیده می‌شود، موآبی‌ها، آمونی‌ها و ادومی‌ها به صورت پادشاهی‌های کوچک متشکل شدند.

فرهنگ‌های آناتولی نیز بسیار متنوع بود. دیرپای‌ترین این فرهنگ‌ها به هیتی‌ها تعلق داشت که به زبانی

هندواروپایی سخن می‌گفتند و اواخر عصر برنز به اوج قدرت خود رسیدند. میان هیتی‌ها و بین‌النهرین شمالی سرزمین هوریان قرار داشت. در اواخر عصر برنز، یک پادشاهی هوری به نام میتانی، میان بین‌النهرین و آناتولی، در سراسر منطقه‌ای امتداد داشت که اکنون شامل جنوب شرق ترکیه، شمال سوریه و شمال عراق است.

مردم ایران باستان

سکونت در ایران به اندازه بین‌النهرین دیرپا بوده است. اما بیش‌تر دانسته‌های ما درباره تمدن اولیه ایران بر پایه گزارش‌های به دست آمده از بین‌النهرین است. اولین زبان نوشتاری در ایران که محققان جدید آن را پیشایلامی (ایلامی اولیه) می‌نامند هنوز در مرحله کشف رمز است. هرچند ایران ساکنان اولیه بسیاری داشته، فرهنگ ایلامی اولین فرهنگ ایران است که به نام شناخته شده است. فرهنگ ایلامی ۲۷۰۰ ق.م در ایران تثبیت شد و تا ۵۵۹ ق.م ادامه یافت.

نیمه اول هزاره اول ق.م گروهی متفاوت از ایرانیان، مادها، در شمال

غرب ایران ظاهر شدند. آن‌ها پس از تبدیل شدن به قدرتی مهم به بابلی‌ها کمک کردند تا با آشور در بین‌النهرین مقابله کند. معمولاً تشکیل اولین امپراتوری ایرانی به مادها نسبت داده می‌شود، اما تا تشکیل سلسله هخامنشیان (۵۵۹-۳۳۱ ق.م) ایران یکپارچه نشد. این سلسله به سبب پادشاهی هخامنش، بنیانگذار فرضی این سلسله، بدین نام خوانده می‌شود. هخامنشیان از زمان ظهور کوروش کبیر در سال ۵۵۹ ق.م قدرت مسلط خاورمیانه شدند. این سلسله تا فتح ایران به دست اسکندر مقدونی در سال ۳۳۱ ق.م بر ایران (و بخش‌هایی از شرق) حکومت می‌کرد.

هخامنشیان دشمن یونانیان بودند و جنگ‌های میان این دو کشور قدرتمند — از دیدگاه یونانی — در آثار نویسندگان یونانی و رومی مانند هرودوت و توسیدید ثبت شده است.

پس از مرگ اسکندر سلوکیان، جانشینان هلنی اسکندر، بر ایران حاکم شدند. سلوکیان قادر به حفظ سلطه خود بر ایران نبودند؛ قدرت و نفوذ آن‌ها را اشکانیان که قدرت را به مدت ۴۰۰ سال در دست گرفتند به چالش کشیدند. قیامی ملی‌گرایانه در سال ۲۲۴ م موجب ظهور امپراتوری ساسانی شد.

فرهنگ ایلامی در ایران
بیش از ۲۰۰۰ سال به حیات خود ادامه داد. این ظرف سفالی نقاشی‌شده ایلامی بین سال‌های ۱۰۰۰ تا ۸۰۰ ق.م ساخته شده است.

در ساحل لبنان
باستان‌شناسان شهر باستانی فنیقی سرپتا را حفاری می‌کنند (صرفند امروزی).

اقتصاد و کشاورزی

خاورمیانه به لحاظ تاریخی خاستگاه فعالیت‌های کشاورزی و اقتصادی متنوعی بوده است. با وجود عوامل آب و هوایی، واقعیت‌های جغرافیایی و آشوب‌های سیاسی و اجتماعی که اقتصاد برخی مناطق را به شدت محدود می‌کرد، فعالیت اقتصادی سنتی و نو در سراسر منطقه جریان دارد.

امروزه بسیاری از کشورهای خاورمیانه با چهار مانع عمده اقتصادی مواجهند: پیامدهای جنگ، تحریم‌ها و مهاجرت پناهندگان مشکلات زیادی را برای آنان به وجود آورده؛ زیرساخت‌هایشان پایین‌تر از استانداردهای جهانی است؛ تراکم جمعیت منطقه بالاست؛ و با کمبود آب روبه‌رویند. با این همه، کشورهای منطقه، علاوه بر بیش‌تر کردن فعالیت‌های اقتصادی سنتی، هر جا که ممکن بوده فرصت‌های جدیدی خلق کرده‌اند. مثلاً اردن بخش آموزشی و خدمات پزشکی بزرگی ایجاد کرده که گردشگری مکمل آن است. لبنان مرکز بانکداری شناخته می‌شود. تولیدات هوانوردی و تجهیزات پزشکی در مناطق اشغالی

فلسطین و تجارت مهم برش الماس آن معروف است، سوریه و مخصوصاً عراق از صدور نفت و گاز درآمد کسب می‌کنند.

کشاورزی، گله‌داری و جنگل‌داری

وسعت حوزه‌های زیست‌محیطی خاورمیانه تولید محصولات گوناگون کشاورزی را ممکن می‌سازد، هرچند حوزه‌های بارشی، الگوی بارشی کاملاً فصلی و وجود بیابان‌ها و مناطق کوهستانی که برای کشاورزی مناسب نیستند، این تولیدات را محدود می‌سازد. با روش‌های آبیاری بهتر در قرن اخیر، بوستان‌کاری—پرورش فشرده گوجه‌فرنگی، خیار، صیفی‌جات و سبزیجات—افزایش یافته است.

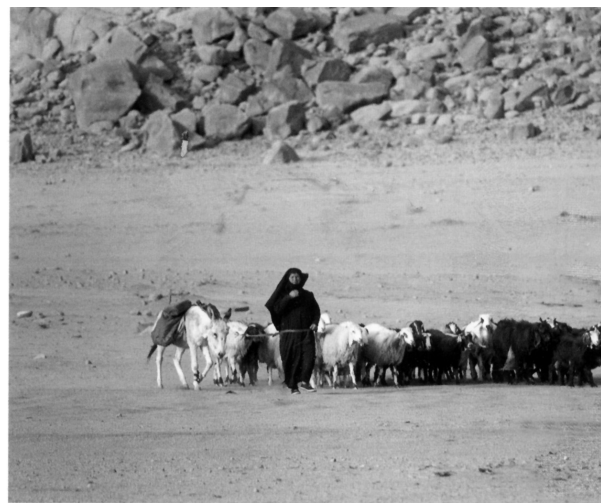
پرورش درختان زیتون، خرما، میوه و گردو بیش از ۶۰۰۰ سال

برداشت زیتون در عباسیه لبنان. بعد از درختان میوه، پرورش زیتون دومین صنعت کشاورزی مهم لبنان است.

زن چوپان بادیه‌نشین در اردن گله خود را به چرا می‌برد. با وجود سیاست‌های حکومت برای استقرار دائم، بسیاری از بادیه‌نشینان هنوز به روش سنتی بدوی زندگی می‌کنند.

در منطقه قدمت دارد. مهم‌ترین درختی که در خاورمیانه به بهره‌برداری می‌رسد زیتون است. این محصول ۴۰۰۰ ق.م برای اولین بار به صورت هدفمند در مناطق غربی (اردن و فلسطین) همراه با دیگر زیرگونه‌ها در لبنان و سوریه کشت و زرع شد. میوه زیتون و روغن آن خوراکی است و چوب بسیار باارزشی دارد؛ باغستان‌هایی در خاورمیانه وجود دارد که بعضی درختان آن قدمتی بیش از هزار سال دارد. عراق برای کشت و زرع

نخل خرما بسیار مناسب است. از این درختان مواد غذایی، روغن، شیرین‌کننده‌ها و مواد ساختمانی به دست می‌آید.

غلات بومی خاورمیانه — آن‌هایی که به صورت خودرو وجود داشته‌اند و برای اولین بار در همین منطقه کشت شده‌اند — عبارتند از: گندم، جو و نخود تابستانی. جو دوسر خودرو نیز بومی لوانت [سرزمین‌های شرق مدیترانه] است اما ابتدا در اروپا کشت و سپس از نو معرفی شد. نکته جالب توجه آن است که به‌رغم کشاورزی مدرن، گیاهان بومی رایج‌ترین انواعی هستند که هنوز کشت می‌شوند. نخود، عدس، بعضی از انواع ماش و بذرك نیز بومی خاورمیانه‌اند و معمولاً کشت می‌شوند.

شبان‌ی یا رهمه‌داری گوسفند و بز از اولین روزهای اهلی شدن حیوانات در منطقه وجود داشته است. در حاشیه بیابان و مناطق مرتفع کشاورزی و شبانی در کنار هم انجام می‌گیرد: زمین حاشیه‌ای کشاورزی با چرای گله‌های گوسفند و بز که ته ساقه محصولات را می‌خورند حاصلخیز می‌شود. اما شبانان از هر سو تحت فشارند. مرزهای سیاسی زندگی به شیوه سنتی بدوی بسیاری از قبایل عرب، مانند بادیه‌نشینان لوانت، را تقریباً غیرممکن می‌سازد. دولت‌های جدید که در پی بهبود آموزش شهروندان خود هستند اصرار دارند که خانواده‌های بدوی بیش‌تری یکجانشین شوند تا کودکانشان بتوانند در مدارس حضور یابند. هرچه مناطق بیش‌تری زیر کشت می‌رود یا زیتون در آن‌ها کاشته می‌شود، زمین‌هایی که گله‌های گوسفند یا بز در آن چرا می‌کنند محدودتر می‌شود.

جنگل‌داری از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند. لبنان به دلیل قدمت درختان سرو خود معروف بوده، گفته شده فراعنه مصر این درختان را در بناهای خود به کار می‌بردند و در بنای معبد سلیمان در اورشلیم از آن استفاده شده بود؛ اکنون این کشور

به دلیل بهره‌برداری بیش از حد از درختان جنگلی، صنعت چوب بسیار محدودی دارد. اردن صنعت جنگل‌داری بسیار موفق‌تری دارد که شالوده آن الوارهای درختان کاج است.

دیگر منابع

مرزهای سیاسی جغرافیایی جدید خاورمیانه تا حد زیادی ریشه در عملکرد قدرت‌های اروپایی در اواخر دوره امپراتوری عثمانی و تقسیم قلمرو آن بعد از جنگ جهانی اول دارد. علاقه آن‌ها به‌ویژه از سال ۱۹۰۸ با کشف نفت در عراق بیش‌تر شد؛ این کشور یکی از بزرگ‌ترین ذخایر شناخته‌شده نفت دنیا را داراست. سوریه نیز ذخایر نفتی‌ای دارد که از دهه ۱۹۶۰ استخراج می‌شود. بیش‌تر کشورهای خاورمیانه نفت دارند اما بیش‌تر این ذخایر در اعماق زمین قرار گرفته‌اند به نحوی که دسترسی بدان دشوار است. در عراق، سوریه و اردن میدان‌های گاز طبیعی نیز وجود دارد. عراق ذخایر معدنی نیز دارد اما استخراج معدن در این منطقه از اهمیت کمی برخوردار است.

مصالح ساختمانی

در بیش‌تر بخش‌های خاورمیانه خشت تا قرن بیستم میلادی تنها مصالح ساختمان‌سازی محسوب می‌شد و تقریباً ده هزار سالی می‌شد که از این ماده استفاده می‌کردند. مردم با خاک، خاک رس، گاه یا مدفوع حیوانی و با نیروی کار خود آن را تولید می‌کردند. خشت ویژگی‌های حرارتی خوبی دارد، ساخت چفت‌های ساده و طاقچه و نیمکت با آن بسیار ساده است. کاربرد اندوهایی با پایه آهکی بر روی نمای بیرونی، ساختمان را تا حد زیادی در برابر باران محفوظ می‌کند. در مناطقی که سنگ‌های قابل استفاده وجود داشت (مثلاً سنگ آهک و بازالت در جنوب سوریه و شمال اردن) بعضی خانه‌ها را از سنگ بنا می‌کردند.

تولید خشت هنوز فعالیت اقتصادی مهمی در بخش‌هایی از خاورمیانه به شمار می‌آید. این خشت‌های گلی در کارخانه‌ای نزدیک نیریز ایران خشک می‌شود.

سقف صاف طرحی سنتی است چرا که این سقف‌ها چندمنظوره‌اند: در شب‌های گرم تابستان مردم در نسیم ملایم روی آن می‌خوابند، و همچنین در طول ماه‌های خشک و طولانی تابستان سبزیجات و میوه‌ها را روی آن خشک می‌کنند. اما در قرن بیستم از بتون آرمه و بلوک‌های سیمانی به صورت گسترده‌تری در ساختمان‌سازی استفاده و جایگزین شیوه‌های سنتی خاورمیانه شد.

اهمیت آب

استفادهٔ بیش از حد از منابع آب مشکلی عمده در بیش‌تر تاریخ خاورمیانه است. از آنجایی که بیش‌تر منطقه نیمه‌خشک یا خشک است، تدوین راهبردهایی برای مدیریت آب ضروری است.

در بسیاری از نواحی خاورمیانه، بارش جوی به حدی است که فقط کشاورزی نسبتاً محدودی در آن امکان‌پذیر است. با این حال، راهکارهای مدیریت درست آب موجب شده جمعیت روبه‌رشد خاورمیانه بتوانند هزاران سال در این منطقه زندگی کنند.

رودخانه‌ها و دریاچه‌های خاورمیانه

این منطقه آب زیادی دارد اما برای کشاورزی مناسب نیست. بحرالْمیت در فلسطین و اردن امروزی، دریایی بزرگ است که درجهٔ شوری آن بالاست — بدین معنی که میزان نمک آب بیش‌تر از اقیانوس است. در نتیجه بحرالْمیت منبع آب آشامیدنی به شمار نمی‌آید، گرچه آب شور این دریا به دلیل خواص درمانی احتمالی آن مشهور است. ریزابهٔ اصلی آن رود اردن است که از میان درهٔ ریفت جریان می‌یابد و فلسطین و اردن را از هم جدا می‌کند. رودخانهٔ اردن در شمال فلسطین از چهار ریزابهٔ اصلی تشکیل می‌شود. رود اردن از میان دریاچهٔ حوله و دریای جلیل جریان می‌یابد که هر دو در شمال فلسطین قرار دارند.

میزان نمک بحرالْمیت، که سواحل آن با قشری از رسوب نمک پوشیده شده است، به قدری بالاست که هیچ ماهی یا گیاه آبی نمی‌تواند در آن زنده بماند.

اصطلاح «مزوپوتامیا» (بین‌النهرین)، که به تمدن کهن متمرکز در عراق اشاره دارد، در واقع کلمه‌ای یونانی است به معنی «سرزمین میان دو رود». این دو رودخانه عبارتند از دجله (در شرق) و فرات (در غرب) که هنوز هم از میان عراق امروزی می‌گذرند. هر دو رودخانه از کوه‌هایی در ترکیه سرچشمه

رودخانه فرات در
ایالت انبار عراق در
ادوار باستان نسبت به
امروز بسیار آرام‌تر و
قابل پیش‌بینی‌تر و منبع
آب باثبات‌تری بوده
است.

می‌گیرند و در دلتای شط‌العرب به هم می‌پیوندند و به خلیج فارس می‌ریزند. این دو رودخانه اهمیت زیادی در تاریخ بین‌النهرین باستان دارند.

دریاهای خاورمیانه

خاورمیانه میان سه گستره عظیم آب محصور است: دریای مدیترانه، دریای سرخ و خلیج فارس. این سه دریا به عنوان منبع غذایی و مسیرهای مهم حمل و نقل نقش مهمی در تاریخ خاورمیانه ایفا کرده‌اند و جوامع سیاسی خاورمیانه را به یکدیگر و به مناطق دیگر جهان متصل ساخته‌اند.

دریای مدیترانه در حاشیه غربی فلسطین، لبنان، سوریه، ترکیه و شمال مصر قرار دارد. جریان‌های آبی آن نسبتاً باثبات و عکس حرکت عقربه‌های ساعت است و همین امر مسیر حمل و نقل دریایی باثباتی را میان مناطق گوناگون خاورمیانه، اروپا و شمال آفریقا ایجاد می‌کند.

دریای سرخ آسیا را از آفریقا جدا می‌کند و میان شبه‌جزیره عربستان و ساحل شرقی آفریقا پیشروی کرده است. در سمت غربی کانال سوئز سرزمین مصر را از صحرای سینا جدا می‌سازد. در سمت شرقی سینا، خط ساحلی خلیج عقبه تا حد زیادی عربی و مصری است اما باریکه‌های ساحلی در فلسطین و اردن دارد.

خلیج فارس در سمت شمال شرقی شبه‌جزیره عربستان و جنوب غربی ایران قرار دارد و از جنوب در عراق و کویت مدخلی به وجود می‌آورد. این خلیج امتداد اقیانوس هند است که در جنوب به دریای عمان و دریای عرب وصل می‌شود.

استراتژی‌های بهره‌برداری آب

دو استراتژی اصلی، برحسب نوع منابع آب در دسترس، در خاورمیانه متداول بوده است: جمع‌آوری آب باران و تغییر مسیر رودخانه‌ها. در امتداد ساحل مدیترانه، بارش سالانه به قدر کفایت وجود دارد تا آب لازم را برای استقرارگاه‌های بشری و کشاورزی تأمین کند، اما این بارش‌ها قابل پیش‌بینی نیست. ممکن است باران به صورت پراکنده

در طول زمستان ببارد یا ناگهان طی چند روز نازل شود. از این رو حوضچه‌های بزرگ کنده‌شده در میان صخره‌ها نقش مهمی در گردآوری و ذخیره آب ایفا می‌کنند.

در بین‌النهرین به دلیل نبود بارش کافی برای کشاورزی همواره بهره‌برداری از رودخانه‌ها اهمیت بسیار داشته است. مردم بین‌النهرین آب رودخانه‌های دجله و فرات را با حفر ترعه مستقیماً به سوی زمین‌های کشاورزی خود می‌بردند. این ترعه‌ها با توجه به میزان گل و لایی که در دجله و فرات جریان داشت می‌بایست به صورت مستمر حفظ و نگهداری می‌شد، اسناد حقوقی باستانی بی‌شماری این موضوع را گواهی می‌دهند.

در حال حاضر، سدها بهره‌برداری باثبات‌تر از منابع آب را ممکن می‌سازند اما مشکلات خاص خود را نیز دارند از جمله فرسایش محیط‌زیست و منازعه بر سر حقوق مربوط به آب. ایجاد انحراف در مسیر رودخانه اردن و دریای جلیل به اکوسیستم رودخانه اردن آسیب زده و زمین‌های مابین دریای جلیل و بحرالمیت به شدت آلوده شده است.

کنترل رودخانه‌ها

از آنجایی که بسیاری از منابع آبی خاورمیانه از ترکیه سرچشمه می‌گیرد، برنامه‌های سدسازی ترکیه در سراسر منطقه چالش‌برانگیز است. ترکیه بیش‌تر آب دجله و فرات را برای تأمین منبع انرژی و آبیاری کشاورزی تغییر مسیر داده، سوریه نیز روی فرات سد بسته است. ساخت سد طبقه [ثوره یا فرات] در سال ۱۹۷۳ مخزنی به نام دریاچه اسد به وجود آورد و محوطه‌های باستان‌شناختی مهمی را زیر آب برد. عراق که خود سدهای بسیاری روی این رودخانه‌ها بسته نگران است که برنامه‌های مدیریت آب در سوریه و ترکیه منابع اصلی آب عراق را تحت تأثیر قرار دهد.

سد طبقه روی رودخانه فرات در سوریه.

یافته‌های باستان‌شناختی

محوطه‌های باستان‌شناسی خاورمیانه از اهمیت بی‌همتایی برخوردار است. از این منطقه از بابل تا بیت‌المقدس، از شهرهای سلطنتی آشور مانند نینوا تا بنادر ساحلی مانند اوگاریت و بیبلوس، همواره اطلاعاتی جدید دربارهٔ جوامع باستان به دست می‌آید.

شواهد باستان‌شناختی خاورمیانه حاکی از آن است که استقرار بشر در این منطقه ۱/۵ میلیون سال پیش شروع شده است. با عبور از زمان و گذر از تاریخ این محوطه‌های اولیه کشفیات در منطقه همچنان ادامه دارد. محوطه‌های باستان‌شناختی خاورمیانه شواهدی از کشت گیاهان، سکونت انسان‌ها، اختراع خط، استفاده از سفال و فلزکاری، دین سازمان‌یافته، اولین دولت‌شهرها، امپراتوری‌های بزرگ، فتوحات اروپاییان از زمان اسکندر تا پایان امپراتوری عثمانی و تحول تکنولوژی شهرهای پیشرفته در دولت‌های جدید را در خود جای داده‌اند.

فقط در عراق از تقریباً صد هزار محوطهٔ احتمالی تنها در حدود ده هزار آن کشف شده و تنها بخشی از این ده هزار محوطه حفاری شده است. هر روزه محوطه‌های جدیدی کشف می‌شود. بعضی از آن‌ها به‌صورت قانونی کشف می‌شوند اما بقیه را غارتگران حفاری می‌کنند و هرگز دربارهٔ آن‌ها گزارشی داده نمی‌شود.

محوطه‌های مشهور و مصنوعات

برخی یافته‌های خاورمیانه بسیار شگفت‌انگیز بوده است. در دههٔ ۱۸۴۰ کشف کاخ سناخریب در نینوا توسط اوستن هنری لایارد اروپا را به تحیر واداشت و انگیزهٔ سفرهای بزرگ بسیاری در قرن نوزدهم شد، هرچند که بیش‌تر این سفرها چندان با سرمایه‌گذاری موزه‌ها برای جمع‌آوری اشیاء فرقی نداشت. اواخر قرن نوزدهم کارهای علمی‌تری صورت گرفت. حفاری‌های لئونارد وولی در مقبره‌های سلطنتی اور در دههٔ ۱۹۲۰ و دههٔ ۱۹۳۰ شالودهٔ درک ما را از فرهنگ سومر باستان شکل می‌دهد. همچنین کشف طومارهای بحرالمیت در نزدیکی قمران در کرانهٔ غربی در سال ۱۹۴۷ دریچه‌ای تازه روی تاریخ یهودیت و مسیحیت اولیه گشود. مجموعه‌های اندودشده و برج‌های سنگی دوران نوسنگی اریحا، و کشف لایه‌های محوطهٔ مربوط به عصر برنز به دست کاتلین کنیون در دههٔ ۱۹۵۰، نه‌فقط به لحاظ تاریخ بلکه به دلیل متحول شدن باستان‌شناسی در منطقه نیز اهمیت داشت.

طومارهای بحرالْمیت
که در چند غار کشف
شد و تاریخ آن از
حدود ۳۳۵ ق.م تا ۶۸
م می‌رسد، بینش تازه‌ای
در مورد سنت‌های
دینی باستانی یهودیت و
فرهنگ آن ارائه می‌کند.

واژه‌نامهٔ تاریخگذاری در باستان‌شناسی

^۱BCE اصطلاحی است به معنی «قبل از دوران جاری»؛ شکل غیردینی تاریخگذاری که جایگزین شکل مسیحی BC («قبل از میلاد مسیح») شده است.

^۲BP اصطلاحی است به معنی «قبل از حال حاضر» (مثلاً قبل از ۱۹۵۰ م)؛ مخففی برای بیان تاریخ‌ها، مانند تاریخ‌هایی که از تاریخگذاری رادیو کربن و دیگر متدهای علمی استخراج می‌شود.

^۳CE اصطلاحی است به معنی «دوران جاری»؛ شکل غیردینی تاریخگذاری که جایگزین شکل مسیحی AD («بعد از میلاد مسیح») شده است.

سیستم تاریخگذاری تقویمی آشنا برای ما یکی از چند تقویم موجود است. تقویم بین‌المللی متداول تقویم گریگوری است (مسیحی)، که خود اصلاح‌شدهٔ تقویم یولیان (رومی) بود که سال کبیسه را دقیق محاسبه نمی‌کرد. تاریخ‌ها در تقویم گریگوری با تولد حضرت مسیح آغاز می‌شود. تقویم‌های بسیار دیگری وجود دارد از جمله تقویم یهودی، اسلامی، هندو، سیک و بسیاری تقویم‌های کاملاً محلی دیگر.

1. before the Common Era

2. before the present

3. Common Era

یافته‌های شگفت‌آور اخیر عبارتند از: پانزده هزار لوح در آرشیوهای اِیلا (تل مردیخ امروزی)؛ قصر قتن (الشرفه کنونی) با فرسکوهایی [دیوارنگاره] که

گنجینه‌های
باستان‌شناختی سامرا در
عراق به دلیل عملیات
نظامی گسترده در منطقه
در معرض خطر است.

سوریه و اژه را به هم پیوند می‌دهد، همراه با تدفین‌های سلطنتی دست‌نخورده، پیکره‌های گچی با قدمت ده هزار ساله از عین غزال اردن؛ و قصر میتانی در تل براک سوریه. اما بیش‌تر اطلاعات از شواهد بسیار معمولی به دست می‌آید. بازسازی زمان‌بر و پرمشقت زندگی قدیم با الک کردن دانه‌های به دست آمده از حفاریات محوطه‌های نوسنگی یا جمع‌آوری سطحی مصنوعات برای احراز الگوهای قدیمی استقرار و تغییرات در استراتژی‌های اقتصادی، به‌ندرت تیر خبرها می‌شود.

چالش‌های باستان‌شناختی

بسیاری از شهرهای بزرگ و کوچک خاورمیانه روی لایه‌های استقرارگاه‌های قبلی ساخته شده‌اند. این امر به طور طبیعی منجر به کشمکش میان مطالبات باستان‌شناسی، مدیریت میراث و توسعه مدرن زندگی شهری می‌شود. در برخی موارد، مانند بیت‌المقدس، مشکلات به دلیل اهمیت دینی محوطه‌های مقدس باستانی در شهر بزرگ‌تر است. علاوه بر این، محوطه‌های مهمی در طول جنگ‌های تاریخی خاورمیانه صدمه دیده یا نابود شده‌اند. نمونه اخیر شهر سامرا در عراق است، این محوطه که در فهرست میراث جهانی قرار دارد به دلیل استفاده سربازان از آن به عنوان قرارگاه نظامی آسیب دیده است. غارت محوطه‌ها، که مصنوعات آن تجارت بین‌المللی آثار هنری را تأمین می‌کند نیز مسئله مهمی است و حفظ و جلوگیری از غارت آن‌ها بی‌نهایت دشوار است.

باستان‌شناسی در عصر حاضر

بررسی باستان‌شناختی به طرح‌های مبتنی بر پژوهش و رهاسازی تقسیم می‌شود. کارهای رهاسازی ممکن است مستلزم حفاری در محوطه‌ای باشد که تازه بولدوزر روی آن بوده یا غارتگران به آن هجوم برده‌اند، یا شاید قبل از یک پروژه زیربنایی عمده مانند جاده‌سازی یا سدسازی که محوطه را محو می‌کند یا به آن صدمه می‌زند حفاری شده‌اند. بسیاری از این حفاری‌ها را کارکنان سازمان‌های محلی آثار باستانی انجام می‌دهند، هرچند در طرح‌های مهم ساختمانی مانند سد طبقه (ثورة) در فرات سوریه، ممکن است گروه‌های خارجی نیز برای همکاری دعوت شوند. گروه‌ها چه محلی و چه خارجی کار پژوهشی را تقبل می‌کنند. این امر معمولاً شامل نشانه زدن یا جستجوی محوطه‌ها برای یافتن پاسخ سؤالات پژوهشگرانه است. مقامات در خاورمیانه از باستان‌شناسان خارجی استقبال می‌کنند هرچند اخیراً طرح‌هایی با همکاری کامل کارشناسان بومی توسعه یافته‌اند.